

Pau, justícia i germania. Al rescat de la memòria

Autor: Bartomeu Mestre Sureda

Data de publicació: 08-01-2021

En Bartomeu Mestre reivindica, des del seu blog «Etziba Balutxo» a Vilaweb, el moviment agermanat, que va encapçalar Joanot Colom i es va desenvolupar a Mallorca entre el 1521 i 1523 contra l'abús de poder, l'espoliació fiscal i la corrupció. El 7 de febrer d'enguany s'escaurà el cinquè centenari de l'inici de la revolta. Una revolta que sempre s'ha volgut amagar o tergiversar.

Venim d'un silenci antic i molt llarg

“Vençuda que fou la Germania, la terra tota s'endolà i la maledicció planà damunt Mallorca”. Així va referir Pere Oliver i Domenge el mantell de silenci del discurs dominant que enterrà la memòria popular de la Germania de Mallorca[1].

La decapitació de Joanot Colom, amb instruccions d'esborrar-ne qualsevol esment i record, va imposar la història dels vencedors i la vexació dels agermanats. Aquell juny infaust de 1523, dins d'una capelleta damunt de l'arc de la Porta Pintada, després de la sàdica tortura i esquarterament de Joanot Colom, engabiaren el seu cap dins d'una llanterna de ferro i l'instal·laren a la vista de tothom i vigilat de nit, perquè no parli. Aquest era l'objectiu: fer callar la Germania.

D'aleshores ençà, durant tres segles les cròniques reflectiren el discurs del guanyadors i abominaren dels agermanats com si no haguessin existit mai. Dins del mateix segle de la Germania, Joan Binimelis i Garcia (1538-1616) publicà una Història General del Regne de Mallorca, orientada a afalagar els qui li havien encarregat l'obra: els jurats de la ciutat i del regne; els grans enemics de la Germania. Mig segle després, Vicenç Mut i Armengol (1614-1687) publicà una nova història calcada de la de Binimelis; no debades Mut també era jurat de la ciutat i del regne. Altres cronistes com Joan Dameto i Cotoner (1554-1633), Guillem Terrassa i Ponç (1709-1778), Bonaventura Serra i Ferragut (1728-1784), Bartomeu Jaume i Canyelles (1765-1844) o Lluís de Vilafranca (Joan Mestre i Oliver, 1770-1847) elaboraren miscel·lànies i notes històriques sempre des de la perspectiva adversa a la Germania i adherits, amb més entusiasme que convicció, al discurs de la noblesa i de l'església. Si hi havia qualche aspecte que no podia arraconar-se de la memòria popular, es manipulava per demonitzar la revolta; no oblidem allò de la diabòlica secta colombina.

Una profecia... a bolla vista

Hi ha un document que desemmascara fins a quin punt la història va ser manipulada: les Profecies de Bernat de Mogoda, atribuïdes al cavaller del mateix nom que va participar a la conquesta de Mallorca, amb Jaume I, el 1229. Es tracta d'un llarg poema de 368 versos (92 quartets), en línia amb altres documents de visionaris i predicadors, més concretament amb les premonicions d'Anselm Turmeda.

La ciutat recobrada
serà en la gàbia alta,
lo colom per sa falta
perdrà ses ales

La perversió del vertader i desconegut autor consistia en endurir els fets ocorreguts, amb la justificació d'hipotètiques premonicions seculars. El llenguatge de l'època i els detalls d'alguns episodis posaren en evidència que es tractava d'una obra apòcrifa, elaborada entre 1523 i 1576, amb l'objectiu de criminalitzar la Germania[2].

...per borrar la memòria de dit Colom

No, ni el segle XVI, ni el segle XVII, ni el XVIII no apareixen documents favorables a la Germania. Ni tan sols s'han salvat les gloses que per força degueren circular ni els documents d'alguns predicadors que auguraven l'èxit de l'aixecament. És molt difícil creure que ningú no va alçar la veu en defensa d'una revolta, justa i noble, contra els abusos dels nobles, contra la corrupció, contra una pressió fiscal insuportable...

...ja no podem sofrir tan gran tirania...

De la documentació agermanada, ha sobreviscut l'al·locució als menestrals, atribuïda a Joan Crespí, on es palesen les justificades raons de la revolta. Tot i l'evidència, en els següents tres segles, no apareix cap anàlisi crítica dels motius que els menaren a insorgir-se. La imatge que es projectà dels agermanats era la d'uns eixelebrats, lladres, violadors i assassins que mereixien ser arraconats de la història. Calia fomentar-ne la desmemòria; sembrar de sal el seu record. Una nota històrica, extreta dels Llibres de la Procuració Reial pel paborde Jaume, és tan eloqüent com la sentència de tortura i mort de Joanot Colom. L'any 1523, just després d'esbaldregar la seva casa i de sembrar el solar de sal, es va reclamar d'extingir el censal que devia a Pere de Pacs. Així es va fer i costà tot lo que se devia per borrar la memòria de dit Colom.[3] Passarien tres segles rodons fins a rememorar el seu nom.

Un finestró a la llum de la veritat

A punt del tercer centenari de l'aixecament i coincidint amb el Trienni Liberal, l'any 1820 va aparèixer a Mallorca el diari El Eco de Colom. El títol feia esment a dignificar la figura de Joanot Colom i es presentà amb l'objectiu de defensar «la libertad y los derechos del hombre». La publicació va tenir una vida efímera, però renaixeria el juny de 1822 com a resultat de la fusió d'altres dos diaris liberals: el Correo constitucional, histórico político de Mallorca (juliol de 1820- juny de 1822) i el Atleta de la Libertad (juny de 1822 – juny de 1822). Aquest darrer compartia amb El Eco de Colom el lema de capçalera: Nos animat Patria libertas et dulcis amena libertatis amor. Tots tres diaris, políticament liberals, defensaven la Constitució i abominaven de l'absolutisme borbònic.

El Eco de Colom va ser determinant en promoure la retirada de l'oprobiosa llanterna de ferro amb les restes del crani de qui va ser Instador del Poble i del Bé Comú[4] El 1822, 301 anys després de l'aixecament de la Germania de Mallorca i 299 després de l'esquarterament públic de Joanot Colom, la capella de la Porta Pintada va romandre buida. Era el primer gest de reparació de la brutal i més que centenària repressió dictada amb l'objectiu de promoure la desmemòria.

Aquell finestró obert a l'esperança de recobrar les justificades raons de la Germania va ser efímer i, com a epíleg a la resurrecció d'aquell acte de memòria històrica, cal afegir un post scriptum ignominiós. Els tres diaris liberals esmentats varen ser víctimes, com Joanot Colom, de la persecució, la destrucció i la desmemòria. Quan l'any 1823, per segona vegada, la monarquia borbònica derogà la Constitució, s'assaltaren les cases dels liberals i es procedí a la cremadissa de llibres i publicacions. A Palma, de casa a casa, el saqueig es va fer amb una gran violència. El Correo constitucional, histórico político de Mallorca i el Atleta de la Libertad es llançaven al carrer i els hi calaven foc. Bartomeu Rosselló

Pòrcel va afirmar que El Eco de Colom va ser una de les col·leccions més cercades: Fue, en verdad, un registro minucioso. Muy pocas colecciones se salvaron. De la primera época no quedó ni un solo ejemplar[5]

De nou el silenci, la manipulació... i nous brins d'esperança

El mantell del silenci i de la desmemòria tornaria tapar el coneixement de la Germania. Caldria esperar 18 anys més fins a l'aportació reparadora d'Antoni Furió de 1841, objecte de les primeres diatribes de Quadrado, sempre al costat del discurs dominant i amb una gens dissimulada animadversió contra els agermanats. Al llarg del segle XIX, bàsicament gràcies a les polèmiques protagonitzades per cronistes i arxivers, amb intermitència de llums i d'ombres, cada vegada que s'obria qualche defensa de la Germania rebia la desqualificació abrindada de Quadrado, afiliat a la defensa de la monarquia i de l'església. Del petit foc encès de dins les cendres de la memòria que havia il·luminat El Eco de Colom, el primer defensor públic de la Germania, no se'n cantaven glòries ni memòries. Malgrat això, passats 30 anys d'ençà de la cremadissa del proscrit diari, apareixia un recordatori que vindicava el seu nom, el de Joanot Colom i, sobretot, el de la llibertat.

1854. Una vindicació del diari proscrit l'any 1823

Hi haurà temps per detallar les batusses de Quadrado, sobretot les mantingudes amb Furió i amb Pere d'Alcàntara Penya, i desemascarar les manipulacions documentals observades. També de fer un seguiment analític a la majoria d'historiadors del s. XX, aquietats majoritàriament de manera acrítica a les tesis de Quadrado, fins arribar a l'actualitat i valorar els nous i més objectius enfocaments. La veritat, més prest o més tard, sempre sura. Cinc segles després de l'aixecament, gràcies a aportacions documentals fins ara desconegudes, ens cal continuar al rescat de la memòria.

Recreació de Josep Segrelles i Albert (1885-1969)

Logo de la commemoració

Amb un salt històric al dia d'avui, després de tant d'oprobri contra la Germania i els seus líders més destacats, molt especialment Joanot Colom, l'Instador del Poble i del Bé Comú, ens hem de congratular per la tasca iniciada des de la comissió cívica Germania 500, orientada a commemorar el mig mil·lenni de la revolta. Cal agrair i saludar la iniciativa que ajudarà a reparar la ignomínia que ha significat la censura històrica patida i, sobretot, la manipulació. El camí de la represa i de la dignificació roman obert. Informació per adherir-vos a Germania 500: <https://germanies500.cat/ca>

Bartomeu Mestre i Sureda

Notes bibliogràfiques:

[1] Joanot Colom i Cifre, Instador del Poble a la revista La Nostra Terra (Palma, 1929. Vg. reedició facsímil El Gall, 2009)

[2] Quadrado, l'any 1841 i el 1870, s'hi referí per documentar els seus escrits contra la Germania

[3] Vg. Cronicon Mayoricense d'Álvaro Campaner (pàg. 303, Palma, 1881)

[4] En 1606 ya no existía entero el cráneo de Colom, y puede juzgarse cuál sería su estado en 1822 cuando no sé por que logia fueron recogidos sus fragmentos. P. Piferrer i J. M. Quadrado España : sus monumentos y artes, su naturaleza e historia. Islas Baleares. Barcelona, 1888

[5] El Día, 19 de juliol de 1931

<https://blocs.mesvilaweb.cat/balutxo/?p=271518>